

Poznań, 10 stycznia 2022 r.

Imię i nazwisko kandydata: Zdzisława Elżbieta Niemczewska

Tytuł rozprawy doktorskiej: Adaptacja obiektów zabytkowych do funkcji komercyjnych w realizacji koncepcji rozwoju zrównoważonego

Promotor: dr hab. Agnieszka Niezgoda, prof. UEP

Promotor pomocniczy: dr hab. Justyna Majewska, prof. UEP

Recenzent: dr hab. inż. Marek Nowacki, prof. WSB

Wartość naukowa rozprawy

a. Oryginalność badań

Podjęty przez autorkę problem badań jest bardzo ważny, aktualny i oryginalny. Problematyka rozprawy mieści się w nurcie zainteresowań ekonomii, w szczególności ekonomii rozwoju oraz ekonomiki turystyki. Choć problem zrównoważonego rozwoju jest przedmiotem zainteresowań badaczy od kilkudziesięciu lat, to rola jaką odgrywają obiekty dziedzictwa kulturowego w tym rozwoju cieszy się znacznie mniejszym zainteresowaniem. Oryginalnym wkładem autorki jest holistyczne spojrzenie na wszystkie filary zrównoważonego rozwoju (gospodarczy, społeczny, środowiskowy, kulturowy) a także uwzględnienie zachowania trwałości kulturowej obiektów zabytkowych i ich wpływu na realizację koncepcji zrównoważonego rozwoju. Stworzony przez autorkę oryginalny holistyczny model wpływu dziedzictwa kulturowego na zrównoważony rozwój lokalny jest pierwszą tego typu koncepcją w literaturze. Autorka wyodrębniła filary i aspekty wpływu (w poszczególnych filarach) oraz dokonała ich bardzo precyzyjnej oceny. Zaproponowana w pracy metoda i procedura oceny wpływu jest także niezwykle oryginalna. Połączono w niej wiele różnorodnych metod i technik: wywiadu i ankiety kwestionariuszowej prowadzonych z trzema grupami interesariuszy oraz analizę danych zastanych (*desk research*). Zastosowane wskaźniki i zmienne zostały precyzyjnie dobrane i zmierzone. W literaturze brak jest tego typu badań, a zwłaszcza realizowanych w małej skali. Autorzy do tej pory zwykle koncentrowali się na badaniach rozwoju zrównoważonego w skali makro (por. Paris i Kates 2003, Diaz-Sarachaga 2018). Przetworzenie tej ogromnej ilości zebranych informacji dokonano za pomocą oryginalnej Matrycy Zbiorczej, która umożliwiła autorce porównanie ze sobą poszczególnych filarów zrównoważonego rozwoju a także porównanie pomiędzy sobą badanych obiektów. Dużą

wartość pracy stanowi aspekt aplikacyjny pracy, dzięki której uzyskaliśmy rzetelne narzędzie do oceny rozwoju zrównoważonego w skali lokalnej.

b. Wartość naukowa rozdziałów

Praca składa się ze wstępu, trzech rozdziałów teoretycznych, jednego empirycznego i zakończenia. We wstępie uzasadniono podjęcie realizowanego problemu i precyzyjnie wskazano zidentyfikowane luki badawcze. Autorka prawidłowo sformułowała problemy badawcze, cele (w podziale na poznawczy i metodyczny oraz cele szczegółowe) a także trzy hipotezy główne, dalej uszczegółowione w jedenaście kolejnych. Hipotezy są precyzyjne, weryfikowalne i dobrze uzasadnione w aktualnym stanie wiedzy. Autorka ustrukturyzowała także proces badawczy formułując sześć zadań badawczych. Wartościowym elementem pracy jest także graficzny schemat procesu badawczego. W rozdziale pierwszym autorka szczegółowo scharakteryzowała koncepcję zrównoważonego rozwoju i zestawiała najważniejsze definicje. Rozwój zrównoważony, co interesujące, przedstawiła na tle głównych myśli ekonomicznych. Znaczną część rozdziału poświęciła rozwojowi na poziomie lokalnym i regionalnym, co ma istotne znaczenie ze względu na zakres przestrzenny pracy. Rozdział drugi, poświęcono dziedzictwu kulturowemu i jego miejscu w rozwoju zrównoważonym. Jest tu niezwykle szczegółowa analiza pojęć (dziedzictwo kulturowe, zabytek, własność, wartość). Autorka nie unika tutaj kwestii drażliwych, takich jak np. „dziedzictwo nienawiści” czy „dziedzictwo kłopotliwe”. Ważnym fragmentem jest także analiza polityk i strategii wobec dziedzictwa kulturowego i zrównoważonego rozwoju, dokonana na trzech poziomach (globalnym, europejskim i krajowym). Oba rozdziały zawierają bardzo obszerny przegląd literatury polsko- i angielskojęzycznej. W rozdziale trzecim szczegółowo omówiono aktualne uwarunkowania prawne związane z gospodarowaniem obiektami zabytkowymi w Polsce oraz rolę władz i innych instytucji w tym procesie. W rozdziale empirycznym bardzo szczegółowo omówiono procedurę i instrumenty badawcze a także sposób przeprowadzenia badań. Precyzyjnie zweryfikowano także wszystkie postawione hipotezy. Zakończenie zawiera podsumowanie wykonanych badań, wnioski, a także wskazania kierunków przyszłych badań.

Wartość merytoryczna rozprawy

Autorka rozprawy wykazuje świetne rozeznanie w podjętej tematyce badawczej: zarówno w obszarze dziedzictwa kulturowego jak i zrównoważonego rozwoju. Dowodem tego są

sformułowane we wstępie cztery luki badawcze a także czternaście hipotez dotyczących wpływu różnorodnych czynników na realizację koncepcji zrównoważonego rozwoju. Sposób sformułowania hipotez jest jasny i pozwala na ich jednoznaczną weryfikację za pomocą zastosowanych metod badawczych. Dużą wartością pracy jest zaproponowana oryginalna metoda oceny wpływu adaptacji zabytków na rozwój zrównoważony. Przy weryfikacji hipotez po raz pierwszy wykorzystano teoretyczny model Davida Throsby'ego (2005) zachowania trwałości kulturowej obiektu zabytkowego. Warto podkreślić, że w pracy zastosowano metody jakościowo-ilościowe, gdzie w badaniach wstępnych wykorzystano metody jakościowe a w dalszej części ilościowe – stanowi to o dużej wartości przeprowadzonych badań. Wszystkie narzędzia badawcze zostały poddane walidacji w fazie testowej. Wartość przeprowadzonych badań podnosi szerokie spektrum badanych podmiotów: od właścicieli/zarządców obiektów zabytkowych, przez przedstawicieli samorządów terytorialnych, po przedstawicieli ludności lokalnej i bezpośrednich użytkowników (konsumentów usług). Autorka opracowała bardzo szczegółowe narzędzia (kwestionariusze): 27 pytań do gestorów obiektów, 16 pytań do przedstawicieli urzędów gminy i 12 do członków społeczności lokalnej i gości obiektów. W pracy wykorzystano podstawowe metody statystyczne: średnie, obliczenie proporcji (procenty) a także grupowanie metodą k-średnich. Sposób przedstawienia wyników jest poprawny i czytelny. Połączenie czterech filarów ma sens merytoryczny – rzeczywiście one się wzajemnie przenikają

Poprawność redakcyjna rozprawy

Układ pracy jest poprawny: zawiera wstęp, trzy rozdziały teoretyczne, rozdział empiryczny oraz zakończenie. W pracy mógłby się pojawić także rozdział poświęcony dyskusji wyników. Częściowo taka dyskusja została przeprowadzona przy omawianiu wyników badań oraz w zakończeniu. Praca jest napisana zrozumiałym i dojrzałym językiem. Zrozumienie pracy bardzo ułatwiają liczne schematy graficzne stosowanych procedur (np. rysunek 1.1., 4.2, 4.3.) oraz zestawienia omawianych idei w tabelach (np. tab. 1.1., 1.2.). Rzetelność przeprowadzonych badań potwierdzają wszystkie matryce zbiorcze uzyskanych wyników zamieszczone w aneksie (16 matryc). Zrozumienie wyników nieco utrudnia niezamieszczenie w tabelach surowych wyników liczbowych lecz tylko danych procentowych (np. tab. 4.5, 4.6, 4.7, 4.8) – w tekście pojawiają się liczby, których nie ma w tabelach. Zrozumienie pracy nieco utrudnia brak omówienia zastosowanych narzędzi badawczych w części metodologicznej (czytelnik musi

sam je interpretować poszukując ich w aneksie). Nie wyjaśniła także inspiracji poszczególnych pytań kwestionariuszy. W tabeli numer 4.102 przedstawiono wyniki grupowania metodą k-średnich, jednak autorka nie wyjaśniła w jaki sposób dokonała tych obliczeń (nie zinterpretowała też ostatniej kolumny – „ODLEGŁ.”).

Uwagi krytyczne

Uważam, że Autorka w swojej pracy nie bada wpływu czynników (filarów, aspektów) na rozwój zrównoważony obszaru, tylko ocenia realizację zadań koncepcji zrównoważonego rozwoju w poszczególnych filarach i aspektach. Równocześnie zdają sobie sprawę, że w skali lokalnej trudno byłoby zastosować globalne lub nawet regionalne wskaźniki zrównoważonego rozwoju (por. Paris i Kates, 2003, Nowacki 2021), dlatego takie podejście wydaje się uzasadnione. Jednak w takim przypadku trudno jest mówić o wpływie, gdyż nie zmierzono zależności. Stąd też wyniki i weryfikacja hipotez zależą od przyjętych przez autorkę założeń (na podstawie przeglądu literatury) dotyczących weryfikowanego modelu. I tak np. sformułowanie: „dany obiekt nie przyczynia się do zrównoważonego rozwoju” nie jest zbyt szczęśliwe, gdyż obiekt nie jest zmienną wpływającą na zrównoważony rozwój lecz badanym przypadkiem (przedmiotem badań).

Autorka nie zdefiniowała wyraźnie zmiennych i nie określiła, które z nich uznała za niezależne a które zależne, co także trochę utrudnia zrozumienie koncepcji pracy. Zmienną zależną mógłby być zrównoważony rozwój, zaś niezależnymi: filary rozwoju i trwałość kulturowa obiektu.

Wyniki przedstawiono w sposób czytelny, choć autorka unika dyskusji uzyskanych wyników z wynikami uzyskanymi przez innych autorów – zdają sobie jednak sprawę, że dyskusja taka jest trudna, gdyż jak już wspomniano, wyników takich prawie w literaturze nie ma.

Zauważono nieliczne błędy stylistyczne:

- s. 214 i inne: Ilość obiektów - liczba (obiekty są policzalne – tu 16 obiektów),
- przeliczanie liczby 16 na procenty z dwoma miejscami po przecinku (np. 1 obiekt to 6,25%),
- zamienne używanie pojęć, utrudniające śledzenie wyводу: np. gospodarczo-środowiskowy vs. ekonomiczno-środowiskowy, innym razem społeczno-kulturowy (rys. 4.7) lub kulturowo-społeczny (rys. 4.8)

- autorka pisze, że sprowadziła wszystkie badane zmienne do postaci jakościowych. To nie jest prawda, gdyż sprowadziła wartości zmiennych do wartości dychotomicznych (binarnych): tak – 1 lub nie - 0.

- wagi wpływów obiektów na poszczególne filary: autorka nie zastosowała testów statystycznych dla stwierdzenia istotności różnic: s. 109: „Jeśli aprecjacja ta znacznie się różni...” – powinno być „istotnie statystycznie”.

Wymienione powyżej drobne błędy edycyjne, nie obniżają merytorycznej wartości pracy, jednak przed jej opublikowaniem warto byłoby, aby autorka uwzględniła powyższe wskazówki i wprowadziła stosowne zmiany.

Ocena końcowa

Przedstawiona do oceny dysertacja jest bardzo obszernym i nowatorskim opracowaniem. Część teoretyczna napisana jest z dużym znawstwem literatury przedmiotu i wykorzystano w niej najważniejsze pozycje literatury polsko- i obcojęzycznej. Koncepcja badań empirycznych zbudowana została na bazie przedstawionego stanu wiedzy lecz zawiera szereg elementów nowatorskich – ocena realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju w ujęciu holistycznym. Opracowana przez autorkę i zastosowana w pracy autorska metoda ma dużą wartość aplikacyjną i jest możliwa i warta do wykorzystania w innych obszarach badawczych. Wykonane badania empiryczne cechuje wysoka rzetelność i trafność. Sposób prezentacji wyników jest czytelny i zrozumiały. Wszystkie sformułowane w pracy hipotezy zostały w sposób prawidłowy zweryfikowane. Autorka w dojrzały sposób zinterpretowała i przedyskutowała wyniki badań oraz sformułowała wnioski teoretyczne i aplikacyjne.

Ja, niżej podpisany stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska **Zdzisławy Elżbiety Niemczewskiej** spełnia warunki określone w ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 roku i wnioskuję do Rady Awansów Naukowych Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu o dopuszczenie **Zdzisławy Elżbiety Niemczewskiej** do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Marek Niesacki